

Umberto Eco

Další z příspěvků do rubriky Kritické texty - druhá část přednášky Umberta Eca *Ur-Fascism* z roku 1995

Esej Umberta Eca s názvem Věčný fašismus popisuje klíčové znaky fašistického přemýšlení. Ne vždy je snadno rozpoznatelné, ale tím více je potřebná ostražitost. Vojtěch Pícha předkládá zásadní pasáže Ecova textu.

Umberto Eco pronesl přednášku Věčný fašismus (*Ur-Fascism*) na půdě newyorské Columbia University před více než dvěma desetiletími. Po nedávné Ecově smrti si v našich médiích v záplavě panychid všiml tohoto ur-textu jen Saša Mitrofanov, snad proto, že sleduje zdroje ruské.

Rusové jsou totiž skrze svou aktuální trpkou politickou zkušenost na věčný fašismus velmi citliví a text koluje ruským internetem v nejrůznějších ideologických prostředích – od liberálně-opozičního po libertárně-anarchistické.

Bravurní sémiotik v první části eseje dokládá, proč nemá strach z rozšíření neonacistické myšlenky (je ideologicky uzavřená), zatímco v archetypech rozostřeného fašismu, jehož se coby „bystrý chlapec“ konformně účastnil, vidí plíživé, ale o to potenciálně rozsáhlejší nebezpečí:

„Mnohovrstevnatý a rozporný obraz [fašismu], který jsem popsal, ... svědčí o

politické a ideologické popletenosti. Byla to ale uspořádaná popletenost, strukturovaný chaos. Fašismus sice neměl filozofické jádro, ale emocionálně byl velmi pevně ukotven v archetypálních základech.”

Tyto archetypy věčného fašismu popsal v druhé části textu, která stojí za přečtení celá. O dosahu Ecovy sociologické sondy ať si tak udělá obrázek čtenář sám.

Umberto Eco: Věčný fašismus

1. Prvním rysem věčného fašismu je kult tradice. Tradicionalismus je samozřejmě mnohem starší než fašismus. Stal se dominantou kontrarevolučního katolicismu po Francouzské revoluci, ale zrodil se v pozdně helénistickém období jako reakce na racionalismus klasického Řecka.

Ve Středomoří snily společnosti různých vyznání (která byla se stejnou shovívavostí připouštěna do římského Panteonu) o zjevení, které bylo dáno lidstvu na úsvitu dějin. Toto zjevení zůstávalo podle tradicionalistické mystiky po dlouhou dobu skryto pod nánosem zapomenutých jazyků – egyptských hieroglyfů, keltských run, ve svitcích neznámých asijských náboženství.

Tato nová kultura se nutně musela stát synkretickou. Synkretismus není jen „kombinací různých forem víry a náboženské praxe“, jak popisují slovníky. Základem takového kombinování je totiž pohrdání rozpory.

Pokud bychom vycházeli z takové logiky, všechna prvopočáteční zjevení obsahují zárodek Pravdy, a pokud si navzájem odporují nebo dokonce protiřečí, není to problém, neboť se alegoricky vztahují k téže prapůvodní Pravdě. Z toho vyplývá, že rozvoj poznání tu nemá místo. Pravda je zjevena jednou provždy; stačí jen vyložit její tajemné sdělení.

Stačí se podívat na ideovou základnu jakékoli fašistické kultury – je v ní místo vždy jen pro tradicionalistické myslitele. Nacistická gnosis čerpala z tradicionalistických, synkretických a okultních zdrojů.

Nejdůležitější zdroj nové italské pravice, Giulio Evola, mísí Svatý grál s Protokoly sionských mudrců, alchymii se Svatou říší římskou. Samotný fakt, že pro rozšíření ideového obzoru obohatila část italské pravice svou základnu o de Maistra, Guénona a Gramsciho, je skvělým dokladem synkretismu.

Když se prohrabete poličkami, které jsou v amerických knihkupectvích označeny nápisem New Age, najdete tam dokonce svatého Augustina, který, pokud vím, fašista nebyl. Ale míchání svatého Augustina se Stonehenge je příznakem věčného fašismu.

2. Tradicionalismus vede nezbytně k odmítnutí modernismu. Jak italští fašisté, tak i němečtí nacisté navenek zbožňovali techniku, zatímco tradicionalističtí myslitelé obvykle techniku

pranýřovali, protože v ní spatřovali odmítnutí tradičních duchovních hodnot.

Ve skutečnosti se nacismus ukájel jen vnějším aspektem své industrializace. V hlubinách jeho ideologie vládla teorie *Blut und Boden* – krve a půdy. Odmítání moderního světa probíhalo v rouše odmítnutí kapitalistické současnosti. V jádru je to odmítnutí ducha roku 1789 (a samozřejmě také roku 1776), ducha Osvícenství. Věk racionalismu je vnímán jako počátek současného rozvratu. Proto může být věčný fašismus označen jako iracionalismus.

3. Iracionalismus je spojen s kultem činu pro čin. Jednání má estetickou hodnotu samo o sobě a proto se uskutečňuje mimo reflexi a bez reflexe. Myšlení znamená zbabělost. Ke kultuře se přistupuje s podezřívavostí jako k potenciální nositelce kritického postoje. Nedůvěra k intelektuálnímu světu vždy signalizovala věčný fašismus.

Můžeme ji pozorovat v nejrůznějších formách, od údajného Goebbelsova prohlášení „Když slyším o kultuře, sahám po revolveru“, až po výrazy typu „zdegenerovaní intelektuálové“, „nepoužitelní akademici“, „dekadentní snobi“ nebo „univerzity jako hnízda bolševismu“. Oficiální fašističtí myslitelé se zabývali především tím, že obviňovali soudobou kulturu a liberální inteligenci ze zrazení tradičních hodnot.

4. Žádná forma synkretismu nesnese kritiku. Kritická metoda používá distinkci, rozlišování, to je přitom atributem modernity. V moderní kultuře považuje vědecká komunita nesouhlas za základ rozvoje vědy. Z pohledu věčného fašismu je nesouhlas zradou.

5. Nesouhlas je rovněž znakem jinakosti. Věčný fašismus roste a získává přívržence tím, že využívá přirozený strach z cizího. První hesla fašistického, nebo proto-fašistického hnutí míří proti vetřelcům. Věčný fašismus je tedy z definice rasistický.

6. Věčný fašismus pramení z individuální nebo sociální frustrace. Proto se všechny historické formy fašismu opíraly o frustrovanou střední třídu postiženou nějakou ekonomickou či politickou krizí, o střední třídu, která se bojí hrozby ze strany rozčarovaného plebsu. V naší době, kdy se někdejší „proletariát“ přeměňuje v drobnou buržoazii, a lumpen z politického života mizí, najde fašismus v této nové většině vděčné posluchačstvo.

7. Těm, kdo jsou na úplném sociálním dně, fašismus tvrdí, že jedinou zárukou jejich privilegií je fakt, že se narodili v určité zemi. Tím se ková nacionalismus. Navíc jediné, co může národ sjednotit, je společný nepřítel. Proto je v jádru psychologie věčného fašismu uložena posedlost myšlenkou spiknutí, pokud možno mezinárodního.

Členové národní pospolitosti se musí cítit v obležení. Nejlepší způsob, jak spiknutí vyložit, je použít páky xenofobie. Spiknutí musí nicméně přicházet i zevnitř, k tomu se dobře hodí Židé, protože mají tu výhodu, že jsou zároveň uvnitř i vně. Ukázkovým příkladem posedlostí spiknutím je ve Spojených státech kniha Pata Robertsona *Nový světový řád* (The New World Order) ale, jak jsme nedávno viděli, existuje mnoho dalších.

8. Stoupenci se musí cítit uraženi bohatstvím a silou, které dávají nepřátelé ostentativně

najevo. Když jsem byl malý chlapec, byl jsem veden k tomu, vidět v Angličanech „národ pěti jídel“. Jedli častěji než chudí, ale střídají Italové.

Židé jsou bohatí a pomáhají si navzájem prostřednictvím tajných sítí vzájemné podpory. Stoupenci musí být nicméně přesvědčeni o tom, že jsou schopni přemoci jakékoli nepřátele. Díky permanentnímu střídání rétorického hlediska jsou tak zároveň příliš silní i příliš slabí. Fašistické vlády vždy prohrávají války, neumějí totiž objektivně zhodnotit síly nepřítele.

9. Věčný fašismus neuznává boj o život, ale spíše život pro boj. Pacifismus je proto totéž co kšeftování s nepřítelem. Je špatný, protože život je permanentní boj. To však s sebou nese armagedonský komplex. Protože musí být nepřítel poražen, předpokládá se konečná bitva, po níž hnutí ovládne svět.

Ale toto „konečné řešení“ předpokládá nástup éry míru, Zlatý věk, který je v rozporu s principem permanentního boje. Žádnému fašistickému vůdci se ještě nepodařilo tento rozpor vyřešit.

10. Elitářství je charakteristickým rysem všech reakčních ideologií, protože je hluboce aristokratické, a z aristokratického a militaristického elitářství vyplývá pohrdání slabými. Věčný fašismus vyznává populistické elitářství. Každý občan je členem nejlepšího národa na světě, členové strany jsou nejlepšími občany, každý občan může (nebo by měl) být členem strany.

Patricijové ale potřebují ke své existenci plebeje. Vůdce, který ví, že jeho moc nepramení z toho, že mu ji lid delegoval, ale z toho, že ji uzurpoval silou, ví také, že jeho síla tkví ve slabosti mas; masy jsou natolik slabé, že potřebují vladaře a zasluhují si ho.

Protože je skupina organizovaná hierarchicky (podle vojenského vzoru), každý podřízený vůdce pohrdá svými podřízenými, a každý z nich zase svými poskoky. To jen posiluje masové elitářství.

11. V takové společnosti jsou všichni vychováváni k tomu, aby se stali hrdiny. V každé mytologii je hrdina výjimečnou bytostí, kdežto v rámci věčného fašismu je hrdinství normou. Tento kult hrdinství přímo souvisí s kultem smrti. Není náhodou, že heslem Francových Falangistů bylo Viva la Muerte! Ať žije smrt!

V nefašistických společnostech je smrt vnímána jako něco nepříjemného, čemu se ale musí čelit s důstojností; věřící smrt vnímají jako bolestivou cestu, jak dosáhnout nadpřirozeného štěstí.

Oproti tomu hrdina věčného fašismu prahne po hrdinské smrti, která je prezentována jako nejlepší odměna za hrdinský život. Hrdina věčného fašismu se nemůže dočkat smrti. V hrdinské nedočkavosti však mnohem častěji posílá na smrt druhé.

12. Protože permanentní boj i hrdinství jsou náročné hry, věčný fašista přenáší svou touhu po

moci na sexuální vztahy. Na tom je založen machismus (který zahrnuje jak pohrdání ženami, tak netoleranci a zavržení nestandardních sexuálních zvyků, od zdrženlivosti po homosexualitu). Protože je ale i sex docela náročnou hrou, hrdina věčného fašismu má sklony hrát si se zbraněmi, které jsou tak náhražkou jeho falu.

13. Věčný fašismus je založen na selektivním, kvalitativním populismu. V demokracii mají občané individuální práva, ale občané jako celek mají politický vliv jen v kvantitativním smyslu – každý jedná podle rozhodnutí většiny.

Věčný fašismus naopak nepřiznává jedinci práva jako osobnosti a Národ chápe jako kvalitu, monolitní jednotu vyjadřující Společnou Vůli. Protože však žádné množství lidských bytostí nemůže mít ve skutečnosti společnou vůli, Vůdce si dělá nárok na to, aby zastupoval všechny. Tím, že ztratili potenciál delegovat moc, občané nejednají; jsou pouze povoláni hrát roli Národa.

Národ je pak tedy jen divadelní fikcí. Pro dobrý příklad kvalitativního populismu nepotřebujeme přeplněnou Piazza Venezia pod Mussoliniho balkonem ani Norimberský stadion. Naše budoucnost nám skýtá televizní nebo internetový populismus, který může emotivní ohlas určité části občanů prezentovat a přijímat jako Hlas Národa.

V intencích kvalitativního populismu, který vyznává, musí věčný fašismus vystupovat proti „prohnilým“ parlamentním vládám. Jednou z prvních frází vyslovených Mussolinim v italském parlamentu byla věta: „Přeměnil bych tenhle prázdný a ponurý sál v tábořiště svých kohort.“

Ve skutečnosti brzy našel pro své kohorty lepší tábořiště, nicméně o něco později parlament zlikvidoval. Kdekoli politik zpochybňuje legitimitu parlamentu, protože už nereprezentuje Hlas Národa, začíná zavánět věčným fašismem.

14. Věčný fašismus hovoří newspeakem. Newspeak vymyslel Orwell v románu 1984 jako oficiální jazyk Angsocu, anglického socialismu, ale prvky věčného fašismu jsou společné nejružnějším formám diktatury. Všechny nacistické a fašistické učebnice se vyznačují chudou slovní zásobou a primitivní větnou strukturou, aby co nejvíce omezily nástroje komplexního a kritického myšlení.

Musíme však být schopni identifikovat i jiné formy Newspeaku, dokonce i tehdy, když na sebe berou napohled nevinnou podobu populární talk show.

27. července 1943 ráno mi bylo řečeno, že podle zpráv z rozhlasu se fašismus zhroutil a Mussolini byl zatčen. Když mě matka poslala ven, abych koupil noviny, všiml jsem si, že noviny na nejbližším stánku mají různé názvy. Co víc, když jsem postřehl titulky, uvědomil jsem si, že každé noviny píší něco jiného.

Jedny jsem naslepo koupil a přečetl si na titulní stránce prohlášení podepsané pěti nebo šesti politickými stranami – mezi nimi křesťanskými demokraty, komunisty, socialisty, Liberální stranou a Stranou činu.

Do té chvíle jsem věřil, že v každé zemi je jediná strana a že v Itálii je to Partito Nazionale Fascista. Nyní jsem zjišťoval, že v mé zemi může současně existovat několik politických stran.

A protože jsem byl chytrý chlapec, okamžitě jsem si uvědomil, že tolik stran nemůže vzniknout přes noc a musely proto existovat nějaký čas předtím jako podzemní organizace. Prohlášení na titulní stránce oslavovalo konec diktatury a návrat svobody: svobody projevu, tisku, politického sdružování. Ta slova, „diktatura“, „svoboda“ – četl jsem je poprvé ve svém životě. Díky nim jsem se přerodil ve svobodného západního člověka.

Musíme zůstat ostražití, aby smysl těchto slov nebyl znovu zapomenut. Věčný fašismus je pořád nablízku, někdy v civilu. Oč by pro nás bylo snadnější, kdyby se na světové scéně objevil někdo a řekl: „Chci znovu otevřít Osvětim, chci, aby černé košile zase pochodovaly po italských náměstích.“

Život není tak jednoduchý. Věčný fašismus se může vrátit v těch nejnevinnějších převlecích. Naší povinností je odhalovat ho a ukazovat na veškeré jeho nové formy – každý den, na každém místě zeměkoule.

Stojí za to, připomenout si slova Franklina Roosevelta ze 4. listopadu 1938: *„Odvažuji se prohlásit, že pokud by se americká demokracie přestala rozvíjet jako živá síla, která den za dnem, noc za nocí mírnými prostředky usiluje o zlepšení údělu občanů naší země, vliv fašismu by zajisté vzrostl.“*

Svoboda a osvobození jsou naší prací, která nikdy nekončí.

Překlad části přednášky Umberta Eca **Věčný fašismus** v překladu Vojtěcha Pícha vyšel na stránkách Deníku Referendum 6. března 2016.